

TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUVCHILAR DIQQATINI BOSHQARISHNING INNOVATSION METODIKASI: "MAXSUS SIGNAL" PRINSIPI VA UNING PEDAGOGIK TAHLILI

Muallif

Muxtorov Feruz Odil o'g'li

JDFU talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida dars samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri — auditoriyadagi tartibsizlik va shovqinni bartaraf etish masalalari o'rganiladi. Tadqiqotda o'qituvchi darsda bo'lmagan yoki dars boshlanishidan oldingi vaqt oralig'ida o'quvchilar intizomini saqlash uchun "Maxsus signal" tizimini joriy etishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Shuningdek, signal tizimining o'quvchi psixologiyasiga ta'siri, o'zini-o'zi boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'rni va pedagogik etikaga muvofiqligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, ongli intizom, shartli refleks, diqqatni jamlash.

1. KIRISH VA MUAMMONING DOLZARBLIGI

Bugungi kunda jahon ta'lim standartlari o'quvchiga nafaqat bilim berish, balki unda ijtimoiy mas'uliyat va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirishni ham talab etmoqda. Maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalarida ta'lim samaradorligini oshirishning eng muhim shartlaridan biri dars jarayonining tartibli va tizimli o'tishidir.

Biroq, amaliyotda ko'pincha o'qituvchi darsga kirgunga qadar yoki qisqa muddatli tanaffuslar vaqtida auditoriyada kuchli shovqin-suron yuzaga kelishi kuzatiladi. Bunday holatlar o'quvchilarning darsga bo'lgan kognitiv tayyorgarligini pasaytiradi, vaqtning behuda sarflanishiga olib keladi va darsning umumiy psixologik iqlimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, o'quvchilarni jazolash yoki ovoz ko'tarish orqali emas, balki ijobiy pedagogik vositalar yordamida tinchlantirish tizimini yaratish o'ta dolzarbdir.

2. "MAXSUS SIGNAL" TIZIMINING NAZARIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI

"Maxsus signal" — bu o'quvchilarga tartib va sukunat zarurligini eslatuvchi, oldindan kelishilgan simvolik belgi yoki harakatdir. Ushbu metodning asosi fiziologik va psixologik shartli reflekslar nazariyasiga borib taqaladi.

Psixologik nuqtai nazardan, inson miyasi muntazam takrorlanadigan vizual yoki audial stimullarga tez moslashadi. Agar o'qituvchi ma'lum bir

signalni muntazam ravishda ma'lum bir natija (masalan, sukunat saqlash) bilan bog'lasa, o'quvchilarda vaqt o'tishi bilan ongsiz ravishda "signal-sukunat" refleksi shakllanadi. Bu o'qituvchiga darsni ortiqcha asabiy zo'riqishsiz boshlash imkonini beradi.

3. SIGNAL TIZIMINING TURLARI VA AMALIY IFORODASI

Signal tizimi bir necha ko'rinishda bo'lishi mumkin va ularni tanlashda o'quvchilarning yosh xususiyatlari inobatga olinishi shart:

Akustik (Ovozli) signallar: Bunga qisqa qo'ng'iroq ovozi, maxsus musiqiy chalingich yoki o'qituvchi tomonidan ijro etiladigan ritmik qarsaklar kiradi. Ritmik qarsak usulida o'qituvchi ma'lum bir ritmni chaladi, o'quvchilar esa darsni to'xtatib, xuddi shu ritmni qaytaradilar. Bu ularning diqqatini bir nuqtaga jamlashga yordam beradi.

Vizual (Ko'ruv) signallari: Eng keng tarqalgan usul — o'qituvchining qo'lini ko'tarishi. Bunda o'qituvchi qo'l ko'targanda, buni payqagan o'quvchi ham o'z navbatida qo'lini ko'taradi va jim bo'ladi. Bir necha soniya ichida butun sinf ushbu "zanjir" orqali tinchlanadi.

Kinetik va ramziy belgilar: Dorskaga maxsus rangli belgi qo'yish yoki chiroqni o'chirib-yoqish kabi vizual o'zgarishlar ham signal vazifasini o'tashi mumkin.

4. METODIKANING PEDAGOGIK AFZALLIKLARI

"Maxsus signal" metodikasining ta'lim jarayonidagi afzalliklari ko'p qirralidir:

Pedagogik etika va salomatlikni muhofaza qilish: O'qituvchi o'z ovozini balandlatishga, baqirishga yoki o'quvchilarga tanbeh berishga majbur bo'lmaydi. Bu pedagogning emotsional charchashining oldini oladi va uning obro'sini saqlaydi. Jamoaviy mas'uliyatni shakllantirish: O'quvchilar ushbu signalga bo'ysunishni majburiyat emas, balki umumiy kelishuv va o'zaro hurmat namunasi sifatida qabul qiladilar. Bu jarayonda jamoaviy mas'uliyat hissi kuchayadi.

Vaqt menejmenti: Darsning har bir daqiqasi oltin qiymatiga ega. Signal tizimi orqali auditoriyani 5-10 soniya ichida ishchi holatga keltirish mumkin, bu esa vaqtning unumli sarflanishini ta'minlaydi.

O'z-o'zini boshqarish (Self-regulation): O'quvchilar tashqi nazoratsiz (baqiriq yoki jazo) ham tartibni saqlashni o'rganadilar. Bu ko'nikma ularning kelajakda ijtimoiy muhitga moslashuvini osonlashtiradi.

5. METODIKANI TADBIQ ETISH BOSQICHLARI

Signal tizimi kutilgan natijani berishi uchun uni bosqichma-bosqich joriy etish lozim:

Tayyorgarlik: O'qituvchi o'quvchilarga signalning ma'nosi va maqsadi haqida tushuntirish beradi. Bu jazolash emas, balki hamkorlik ekanligi

ta'kidlanadi.

Mashq qilish: Signal bir necha bor sinovdan o'tkaziladi. O'quvchilar signalni eshitganda yoki ko'rganda qanday harakat qilishlari kerakligi amaliy mashq qilinadi.

Muntazamlik: Signal har darsda, har qanday shovqinli vaziyatda bir xil qo'llanilishi kerak. Faqat muntazamlik orqali kutilgan refleks shakllanadi.

6. XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'qituvchi yo'qligida yoki dars jarayonida auditoriyani boshqarishda "Maxsus signal" tizimi eng samarali pedagogik instrumentlardan biridir. Ushbu usul jazolashga asoslanmaganligi sababli o'quvchilarda qo'rquv emas, balki ongli intizomni shakllantiradi.

Tizimning joriy etilishi sinfda ijobiy psixologik iqlim yaratadi, dars vaqtini tejaydi va natijada ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'taradi. Kelajakda bunday yondashuv o'quvchilarning mas'uliyatli, tartibli va yuksak madaniyatli shaxs bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Muxtorov, F. O. (2026). Maxsus signal prinsipi bo'yicha ma'ruza matnlari. JDPU.
2. Azizxo'jayeva, N. N. (2003). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent.
3. Ziyomammedov, B. (2002). Pedagogika. – Toshkent.
4. Muallifning shaxsiy ma'lumotnomasi va tadqiqot natijalari (2026-yil, mart).